

УДК 159.923-053.6:316.647.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.2/17>**Василькевич Я. З.**Університет Григорія Сковороди в Переяславі
<https://orcid.org/0000-0002-5946-3005>**Розенко Я. П.**Університет Григорія Сковороди в Переяславі
<https://orcid.org/0009-0008-3079-5509>**Кікінежді О. М.**<https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК КОГНІТИВНО-СТИЛЬОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

У статті представлено результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження толерантності до невизначеності як когнітивно-стильової характеристики особистості старшокласників в умовах зростання соціальної та освітньої нестабільності. Актуальність дослідження зумовлена підвищенням психологічного навантаження на учнів та необхідністю пошуку ефективних ресурсів їх адаптації до ситуації новизни, складності й суперечливості. Толерантність до невизначеності розглянуто як психологічний ресурс, що забезпечує когнітивну гнучкість, емоційну стабільність і здатність до прийняття рішень. Метою дослідження є визначення особливостей прояву толерантності та інтолерантності до невизначеності у старшокласників. У дослідженні взяли участь 46 учнів закладів загальної середньої освіти. Для збору емпіричних даних використано опитувальник інтолерантності до невизначеності С. Баднера та шкалу толерантності до невизначеності Д. МакЛейна (MSTAT-I). Проаналізовано середньогрупові та рівневі показники інтолерантності до невизначеності за компонентами новизни, складності та суперечливості, а також загальний рівень толерантності до невизначеності. Встановлено, що більшості старшокласників притаманний середній рівень толерантності до невизначеності, що свідчить про відносно сформовану здатність адаптивно реагувати на неоднозначні ситуації. Водночас виявлено групу учнів із високим рівнем інтолерантності до складності та суперечливості, що може ускладнювати процеси адаптації. Зроблено висновок про те, що толерантність до невизначеності перебуває на етапі становлення та потребує цілеспрямованого розвитку в освітньому середовищі. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з вивченням толерантності до невизначеності як ресурсу психологічної адаптації особистості в умовах соціальних змін.

Ключові слова: толерантність та інтолерантність до невизначеності, новизна, складність, суперечливість, когнітивний стиль, старшокласники.

Постановка проблеми. Сучасне соціальне середовище характеризується високим рівнем невизначеності, що проявляється у нестабільності суспільних процесів, динамічності освітніх змін і зростанні вимог до самостійності особистості. У таких умовах особливого значення набуває здатність людини ефективно діяти за відсутності чітких орієнтирів, однозначних рішень і прогнорованих результатів.

Однією з психологічних характеристик, що забезпечує таку здатність, є толерантність до невизначеності. Вона виступає як когнітивно-стильова властивість, що визначає особливості сприйняття, інтерпретації та оцінювання ситуацій новизни, складності та суперечливості, а також впливає на вибір поведінкових стратегій у таких умовах.

Старший шкільний вік є важливим етапом формування когнітивних стратегій, саморегуляції та

адаптаційних механізмів, що обумовлює доцільність дослідження толерантності до невизначеності саме в цій віковій групі. Водночас у сучасній психологічній науці недостатньо систематизовано емпіричні дані щодо рівня сформованості цієї характеристики у старшокласників, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній психології толерантність до невизначеності традиційно розглядається як відносно стійка особистісна характеристика, пов'язана зі специфікою когнітивного опрацювання неоднозначної інформації та емоційного реагування на ситуації невизначеності. У класичних теоріях (Е. Френкель-Брунвік [16; 17], С. Баднер [14], С. Бочнер [13], Е. МакДональд [20], Р. Нортон [22], Д. МакЛейн [21]) цей феномен описується через ставлення особистості до новизни, складності й суперечливості та розглядається як чинник, що впливає на прийняття рішень, поведінкові стратегії та психологічне благополуччя. У подальших дослідженнях (А. Фернем, Т. Рібчестер, Дж. Маркс, Р. Л. Крейк) підкреслюється багатовимірність толерантності до невизначеності та її зв'язок із креативністю, адаптивністю й ефективністю прийняття рішень [15; 18; 19].

Зокрема, Р. Нортон визначає толерантність до невизначеності як тенденцію сприймати неоднозначну інформацію як джерело психологічного дискомфорту [22]. Суголосною є позиція Д. МакЛейна, який розглядає толерантність до невизначеності як континуум реакцій – від відторгнення до прийняття складних і неоднозначних стимулів [21].

У вітчизняній психологічній науці проблема толерантності до невизначеності аналізується в контексті адаптації, прийняття рішень, психологічної стійкості та особистісного розвитку [2; 4–7; 10; 11]. Теоретичний аналіз цього феномену як психологічного конструкта представлено у працях С. Кузікової, С. Литвина та ін. Зокрема, С. Литвин розглядає толерантність до невизначеності як складний інтегративний конструкт, що визначає особливості взаємодії особистості з невизначеним середовищем [6]. У дослідженнях С. Кузікової встановлено, що для більшості респондентів характерним є середній рівень толерантності до невизначеності, що узгоджується з рівнем життєстійкості особистості [5].

А. Гусев розглядає толерантність до невизначеності як інтегральну характеристику особистості, пов'язану з процесами саморегуляції та розвитку ідентичності [2]. Подібну позицію займає

А. Палій, який трактує її як складову когнітивно-стильової організації особистості [10].

Е. Носенко та М. Шаповал обґрунтовують толерантність до невизначеності як важливий чинник творчої активності, що забезпечує здатність генерувати нові ідеї в умовах нестачі інформації [9].

Сучасні українські дослідження також підкреслюють роль толерантності до невизначеності як ресурсу психологічного здоров'я та благополуччя [1; 4; 23]. Зокрема, встановлено її зв'язок зі стратегіями життєдіяльності в умовах нестабільності [7]. Окремі дослідження демонструють зв'язок інтолерантності до невизначеності із соціальною тривожністю [3].

Водночас у науковій літературі наголошується на відсутності єдиної концепції толерантності до невизначеності та необхідності подальших емпіричних досліджень [12].

Отже, аналіз наукових джерел свідчить про те, що толерантність до невизначеності розглядається як важливий психологічний ресурс адаптації, однак її прояви у старшокласників потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Незважаючи на значну кількість зарубіжних і вітчизняних досліджень, толерантність до невизначеності недостатньо вивчена саме як когнітивний стиль особистості старшокласників, що обумовлює необхідність подальших емпіричних розвідок у цьому напрямку. Старший шкільний вік є чутливим періодом формування когнітивних стратегій та індивідуальних способів реагування на новизну й складність, що актуалізує дослідження толерантності до невизначеності саме у старшокласників. У контексті когнітивно-стильового підходу вивчення толерантності до невизначеності дозволяє поглибити розуміння індивідуальних відмінностей у сприйнятті навчальних і життєвих ситуацій невизначеності.

Метою статті є емпіричне дослідження толерантності до невизначеності як когнітивного стилю особистості старшокласників. Завданнями емпіричного дослідження є визначення рівня толерантності до невизначеності у старшокласників та аналіз її структурних компонентів (новизна, складність, суперечливість); узагальнення результатів емпіричного дослідження та окреслення можливостей їх практичного використання в освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Проблема толерантності до невизначеності вперше була системно окреслена в працях зарубіжних дослідників середини ХХ століття. Однією з перших дослідниць

феномену ТН вважають Е. Френкель-Брунsvік, яка розглядала толерантність / інтолерантність до невизначеності як емоційно-перцептивну характеристику особистості, пов'язану зі схильністю до жорсткого мислення, неприйняття багатозначних стимулів і труднощами у сприйнятті складної реальності [16; 17]. У її роботах інтолерантність до невизначеності асоціюється з підвищеною тривожністю та авторитарними тенденціями.

Подальший розвиток проблематики пов'язаний із працями С. Баднера, який запропонував класичне визначення інтолерантності до невизначеності як особистісної змінної та виокремив основні характеристики ситуацій невизначеності – новизну, складність і нерозв'язність [14].

У зарубіжній психології толерантність до невизначеності розглядається як відносно стійка індивідуально-психологічна характеристика, пов'язана зі способом когнітивного опрацювання неоднозначної інформації та емоційними реакціями на ситуації браку даних, суперечливих сигналів або неможливості однозначного прогнозу.

У сучасних дослідженнях толерантність до невизначеності дедалі частіше розглядається як когнітивно-стильова характеристика, що визначає ставлення особистості до складних і неоднозначних стимулів. У цьому контексті Д. МакЛейн [21] запропонував підхід, згідно з яким толерантність до невизначеності постає як континуум – від уникнення невизначених ситуацій до їх активного прийняття та інтересу до новизни. Розроблена ним шкала Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale стала важливим інструментом емпіричного вивчення індивідуальних відмінностей у сприйнятті неоднозначних стимулів і широко застосовується у сучасних психологічних дослідженнях.

Подальший розвиток проблематики пов'язаний із створенням психодіагностичних інструментів, що дозволяють операціоналізувати толерантність до невизначеності як вимірювану властивість.

Отже, аналіз зарубіжних і вітчизняних досліджень дає підстави розглядати толерантність до невизначеності як когнітивний стиль особистості, що визначає індивідуальні відмінності у сприйнятті новизни, складності та суперечливості

й обумовлює вибір стратегій реагування та адаптації.

В емпіричному дослідженні толерантності до невизначеності як когнітивного стилю особистості взяли участь 46 учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти м. Переяслава. Для досягнення мети дослідження використано шкалу толерантності до невизначеності Д. МакЛейна (MSTAT-I) та шкалу інтолерантності до невизначеності С. Баднера [8]. Обробка емпіричних даних здійснювалася із застосуванням методів описової статистики.

Середньо-групові показники інтолерантності до невизначеності за тестом Баднера наведено в табл. 1.

Аналіз середньогрупових показників за методикою С. Баднера засвідчив, що *загальний рівень інтолерантності до невизначеності* у вибірці становить 59,35 бала, що відповідає середньому рівню її прояву. Це свідчить про відносно помірну чутливість старшокласників до ситуацій невизначеності, які вони сприймають як потенційно складні, але такі, що не викликають різко негативних емоційних реакцій.

Структурний аналіз компонентів інтолерантності до невизначеності показав, що всі досліджувані показники також перебувають у межах середнього рівня. Зокрема, показник інтолерантності до *новизни* (13,88 бала) вказує на помірну готовність учнів сприймати нові умови та завдання без вираженого психологічного дискомфорту. Показник інтолерантності до *складності* (32,41 бала) свідчить про те, що багатокомпонентні або когнітивно навантажені ситуації можуть викликати напруження, однак не блокують адаптивну поведінку. Інтолерантність до *суперечливості* (13,1 бала) відображає середній рівень прийняття неоднозначної або суперечливої інформації, що є типовим для старшого шкільного віку.

Рівневий аналіз показників інтолерантності до невизначеності за методикою С. Баднера (табл. 2) продемонстрував домінування *середнього рівня загальної інтолерантності* (83% досліджуваних). Високий рівень загальної інтолерантності зафіксовано у 13 % учнів, що може свідчити про

Таблиця 1

Вираженість показників інтолерантності до невизначеності за тестом Баднера

Показники інтолерантності до невизначеності							
Загальна інтолерантність		Новизна		Складність		Суперечливість	
бал	рівень	бал	рівень	бал	рівень	бал	рівень
59,35	середній	13,88	середній	32,41	середній	13,1	середній

Представленість рівнів інтолерантності до невизначеності (ІТН) (у %) за методикою Баднера

Показники ІТН	Рівні показників ІТН		
	низький	середній	високий
Загальна інтолерантність	4	83	13
Новизна	24	71,7	4,3
Складність	0	76	24
Суперечливість	8,7	67,3	24

підвищену тривожність та потребу в чіткій структурі діяльності. Низький рівень виявлено лише у 4% респондентів, що характеризує їх як більш психологічно гнучких і відкритих до невизначених ситуацій.

Аналіз окремих компонентів інтолерантності до невизначеності показав, що за показником *новизни* переважає середній рівень ІТН (71,7%), тоді як низький рівень зафіксовано у 24% учнів, що свідчить про достатню відкритість значної частини вибірки до нових умов. Водночас за показником *складності* у 24% старшокласників виявлено високий рівень інтолерантності, що може відображати труднощі у ситуаціях підвищених навчальних вимог. Аналогічна тенденція спостерігається і щодо *суперечливості*, де високий рівень інтолерантності характерний для 2% респондентів.

Отримані результати узгоджуються з класичними положеннями щодо інтолерантності до невизначеності як індивідуально-психологічної характеристики, що визначає особливості реагування на новизну та складність ситуацій [14; 22].

На другому етапі дослідження було проаналізовано рівень толерантності до невизначеності за методикою Д. МакЛейна. Середньогрупове значення *толерантності до невизначеності* становить 9,06 бала, що відповідає *середньому рівню*. Отримані дані узгоджуються з результатами, отриманими за методикою С. Баднера, та підтверджують загальну тенденцію до помірної адаптивності старшокласників у ситуаціях невизначеності.

Рівневий аналіз за методикою Д. МакЛейна (табл. 3) показав, що більшість досліджуваних (69,56%) мають середній рівень толерантності до невизначеності, тоді як високий рівень притаманний 29,44% учнів. Низький рівень толерантності у вибірці не виявлено, що свідчить про загальну здатність старшокласників зберігати психологічну рівновагу в умовах змін та нестабільності.

Отримані результати свідчать про відносно сформований характер толерантності до невизначеності як когнітивного стилю старшокласників.

Таблиця 3

Рівневий аналіз ТН (у %) за тестом толерантності до невизначеності Д. МакЛейна

Рівень толерантності до невизначеності		
Низький	Середній	Високий
0	69,56	29,44

Толерантність до невизначеності виступає важливим адаптаційним ресурсом особистості, який забезпечує ефективне функціонування в умовах соціальної нестабільності. Виявлені особливості та інтерпретація толерантності до невизначеності узгоджується з висновками українських дослідників щодо її ролі у забезпеченні психологічної стійкості та благополуччя.

Отже, для більшості старшокласників характерний середній рівень толерантності до невизначеності, що забезпечує відносно успішну адаптацію до нових, складних та суперечливих життєвих і навчальних ситуацій, водночас залишаючи потенціал для розвитку когнітивної гнучкості та стресостійкості.

Висновки. Толерантність до невизначеності є важливою психологічною характеристикою старшокласників, що відображає їх здатність адаптуватися до умов невизначеності.

Результати дослідження засвідчили, що для більшості старшокласників характерний середній рівень толерантності до невизначеності, що свідчить про відносно сформовану здатність адаптуватися до ситуацій новизни, складності та суперечливості. Водночас виявлено наявність групи учнів із підвищеним рівнем інтолерантності до складних і суперечливих ситуацій, що може негативно впливати на їх навчальну та соціальну адаптацію.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів у роботі психологічної служби закладів освіти для розвитку когнітивної гнучкості, стресостійкості та адаптаційних ресурсів старшокласників.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення толерантності до невизначеності як ресурсу психологічної адаптації.

Список літератури:

1. Березовська Л. Толерантність до невизначеності та психологічне благополуччя молоді. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2025. № 2(10). С. 117–130. DOI: <https://doi.org/10.52363/dcpp-2025.2.10>
2. Гусев А. І. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2007. Вип. 19. С. 112–118.
3. Зав'язкіна Н., Яценко В. Інтолерантність до невизначеності як чинник соціальної тривожності у студентської молоді. *Проблеми сучасної психології*. 2021. Вип. 52. С. 39–60. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2021-52.39-60>
4. Карамушка Л. М., Терещенко К. В., Креденцер О. В. Толерантність до невизначеності як детермінанта психологічного здоров'я. *Організаційна психологія*. 2021. № 3. С. 7–15.
5. Кузікова С. Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 45–50.
6. Литвин С. В. Толерантність до невизначеності як психологічний конструкт. *Психологічний часопис*. 2019. № 1 (21). С. 90–107. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2019.1.21>
7. Мельник Ю. В. Психологічні стратегії життєдіяльності в умовах ситуаційної невизначеності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2020. 325 с.
8. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій : психологічний практикум / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук ; за ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 76 с.
9. Носенко Е. Л., Шаповал М. О. Толерантність до невизначеності як системоутворювальний особистісний чинник творчої обдарованості. *Психологія і суспільство*. 2002. № 1. С. 97–106.
10. Палій А. А. Когнітивно-стильові детермінанти індивідуальності. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 13. С. 350–360.
11. Саннікова О. П., Санніков О. І. Толерантність до невизначеності як предиктор прийняття рішень особистістю. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2020. Вип. 12(41). С. 98–123.
12. Чуйко Г., Зварич І., Чаплак Я., Колтунович Т. Толерантність до невизначеності у ситуації війни. *Психологічний часопис*. 2024. Т. 10, № 1. С. 18–30. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.1.2>
13. Bochner S. Defining intolerance of ambiguity. *The Psychological Record*. 1965. Vol. 15. P. 393–400.
14. Budner S. Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*. 1962. Vol. 30, № 1. P. 29–50. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1962.tb02303.x>
15. Craik R. L. A tolerance for ambiguity. *Physical Therapy*. 2001. Vol. 81, No. 1. P. 165–170.
16. Frenkel-Brunswick E. Intolerance of ambiguity as an emotional and perceptual personality variable. *Journal of Personality*. 1949. Vol. 18. P. 108–143.
17. Frenkel-Brunswick E. Tolerance toward ambiguity as a personality variable. *American Psychologist*. 1948. Vol. 3. P. 268–272.
18. Furnham A., Marks J. Tolerance of ambiguity: A review of the recent literature. *Psychology*. 2013. Vol. 4, № 9. P. 717–728. DOI: <https://doi.org/10.4236/psych.2013.49102>
19. Furnham A., Ribchester T. Tolerance of ambiguity: A review of the concept, its measurement and applications. *Current Psychology*. 1995. Vol. 14. P. 179–199.
20. MacDonald A. P. Revised scale for ambiguity tolerance. *Psychological Reports*. 1970. Vol. 26. P. 791–798.
21. McLain D. L. The MSTAT-I: A new measure of an individual's tolerance for ambiguity. *Educational and Psychological Measurement*. 1993. Vol. 53(1). P. 183–189. DOI: [10.1177/0013164493053001020](https://doi.org/10.1177/0013164493053001020)
22. Norton R. W. Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*. 1975. Vol. 39. P. 607–619.
23. Vasylykevych Ya. Z., Shalnieva P. O., Ryk S. M., Zhyska H. Ya., Kikinezhdі O. M. Creativity and uncertainty tolerance as a resource for the psychological well-being of an individual. *Revista de la Universidad del Zulia*. 2021. Vol. 12, Núm. 34. P. 585–603. DOI: <https://doi.org/10.46925//rdluz.34>

Vasylykevych Ya. Z., Rozenko Ya. P., Kikinezhdі O. M. TOLERANCE OF UNCERTAINTY AS A COGNITIVE-STYLE CHARACTERISTIC OF HIGH SCHOOL STUDENTS' PERSONALITY

The article presents the results of a theoretical analysis and an empirical study of tolerance of uncertainty as a cognitive-style characteristic of high school students' personality under conditions of increasing social and educational instability. The relevance of the study is determined by the growing psychological burden on students and the need to identify effective resources for their adaptation to situations of novelty, complexity,

and contradiction. Tolerance of uncertainty is considered as a psychological resource that ensures cognitive flexibility, emotional stability, and decision-making ability. The aim of the study is to determine the peculiarities of tolerance and intolerance of uncertainty among high school students. The study involved 46 students of general secondary education institutions. The Budner Intolerance of Ambiguity Scale and McLain's Tolerance of Ambiguity Scale (MSTAT-I) were used to collect empirical data. The average and level-based indicators of intolerance of uncertainty were analyzed according to the components of novelty, complexity, and contradiction, as well as the overall level of tolerance of uncertainty. It was found that most high school students demonstrate a moderate level of tolerance of uncertainty, indicating a relatively developed ability to respond adaptively to ambiguous situations. At the same time, a group of students with a high level of intolerance to complexity and contradiction was identified, which may complicate adaptation processes. It is concluded that tolerance of uncertainty is in the process of formation and requires purposeful development within the educational environment. Prospects for further research are outlined, particularly in relation to studying tolerance of uncertainty as a resource for psychological adaptation under conditions of social change.

Keywords: *tolerance and intolerance of uncertainty, novelty, complexity, contradiction, cognitive style, high school students.*

Дата першого надходження статті до видання: 21.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026